

Кравець Анастасія Юріївна

*Доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри історії та політичної теорії
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-2433-5836>
e-mail: kravets.anastasiya@gmail.com*

Цурканова Ірина Олександрівна

*Кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та політичної теорії
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-7152-4448>
e-mail: irina1987b@i.ua*

**ВПЛИВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА ДЕРЖАВИ
СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЛЯ
УКРАЇНИ**

Резюме

У статті досліджується вплив регіональної політики Європейського Союзу на держави Східної Європи з акцентом на порівняння країн-членів ЄС (Польща, Румунія) та країн Східного партнерства (зокрема, України). Проаналізовано механізми, за допомогою яких регіональна політика сприяє соціально-економічному розвитку та інтеграційним процесам. Особливу увагу приділено можливостям та викликам для України, яка перебуває на шляху до членства в ЄС. Автори формулюють практичні рекомендації на основі досвіду східноєвропейських держав, що вже адаптували політику регіонального розвитку згідно з європейськими стандартами.

Виявлено, що навіть після радикальних трансформацій, країни можуть досягти успіху за умови правильної адаптації політик. У контексті децентралізації, зростання ролі громад, потреби у згуртованості країни в

умовах війни — ця тема набуває не лише наукової, а й практичної ваги. Її міждисциплінарність (політика, управління, регіоналістика, економіка) також сприяє інтеграції до міжнародного наукового дискурсу, що позитивно впливає на глобалізацію.

Обґрунтовано актуальність запозичення кращих практик ЄС для підвищення регіональної стійкості України на тлі безпекових та економічних викликів, спричинених повномасштабною воєнною агресією РФ. У дослідженні запропоновано новий підхід до типологізації регіонального розвитку із застосуванням класифікаційної матриці регіонів з урахуванням поняття «регіональної політичної резильєнтності». Проведено огляд сучасного наукового дискурсу щодо визначення поняття «регіон», його ролі в національному просторі та в умовах глобалізації. Проаналізовано підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до оцінки регіональної політики.

Ключові слова: регіональна політика, Європейський Союз, Східна Європа, інтеграція, Україна, регіональна політична резильєнтність.

Вступ

Актуальність проблеми дослідження полягає в тому, що в сучасних умовах геополітичних, соціально-економічних та безпекових викликів питання регіональної стійкості та політико-економічної активності громадян набувають критичного значення для збереження цілісності держави, ефективної реалізації реформ і побудови сталої демократичної системи. Регіональна політика ЄС є одним із найпотужніших інструментів забезпечення територіальної згуртованості, зменшення регіональних диспропорцій та стимулювання соціально-економічного зростання. Для країн Східної Європи ця політика стала не лише фінансовим ресурсом, але й системним інструментом модернізації управління та розвитку місцевих громад.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну загострило соціально-економічні дисбаланси та актуалізувало проблему нерівномірності регіонального розвитку в нашій державі. Підвищення рівня політичної участі та економічної адаптивності на регіональному рівні є необхідною умовою стійкості держави. Досвід країн ЄС (наприклад, Польщі та Румунії) демонструє, що саме високий рівень політичної культури, активної громадянської позиції та соціальної мобільності сприяють регіональній стійкості. Україна може і має розвивати власну модель з урахуванням кращих практик. Адже у контексті євроінтеграційного курсу України важливо вивчити, як саме регіональна політика ЄС вплинула на деякі країни регіону, аби зрозуміти потенціал і виклики її впровадження в українських реаліях.

Дослідженням впливу регіональної політики Європейського Союзу на країни Східної Європи та перспектив розвитку для України займаються такі видатні зарубіжні та вітчизняні науковці, як: М. Лендбел [1],

Г. Шамборовський [2], О. Челак [3], Є. Качмарський [4], Є. Кіш [5], С. Корнієвський, О. Пахненко [6], С. Писаренко, Т. Татаренко. Ці науковці зробили значний внесок у розуміння та аналіз впливу регіональної політики ЄС на країни Східної Європи та їх наукові здобутки є важливими джерелами для подальших досліджень у цій галузі.

Методи дослідження

Метою статті є розкриття впливу регіональної політики ЄС у країнах Східної Європи (на прикладі Польщі та Румунії) з метою виявлення можливих моделей адаптації цього досвіду в Україні в контексті її майбутнього членства в ЄС. Запропонувати новий підхід типології для дослідження регіонального розвитку з урахуванням матриці класифікації регіонів та дослідити поняття «регіональної політичної резильєнтності». Для реалізації поставленої мети використано комплекс методів, які поєднують різні види системного аналізу: системно-структурний аналіз, системно-функціональний та системно-історичний аналіз, а також метод раціональної реконструкції, порівняльний та прогностичний методи. Системно-історичний, системно-структурний та системно-функціональний аналіз використовується для дослідження регіональної політики ЄС як комплексного явища, а також для аналізу структурних і функціональних змін регіональної політики країн Східної Європи у процесі євроінтеграції. Метод раціональної реконструкції дозволяє зрозуміти як чином регіональна політика сприяє соціально-економічному розвитку та інтеграційним процесам. Порівняльний метод використано для порівняння країн-членів ЄС (Польща, Румунія) та країн Східного партнерства (зокрема, України). Завдяки прогностичному методу виявлено потенційні можливості та виклики для України, розроблено практичні рекомендації щодо адаптації політики регіонального розвитку згідно з європейськими стандартами.

Результати дослідження

У сучасних умовах просторовий розвиток територій стає стратегічним напрямом державної політики більшості країн світу, що зумовлює зростаючу актуальність регіональної політики та її складової. Зокрема, в країнах Європи, а також в Україні, спостерігається чітке зміщення акцентів сталого розвитку з державного на регіональний (локальний) рівень управління, що відповідає концепції децентралізації та посиленню автономності регіонів.

Регіональна політика визначається як комплекс управлінських дій, спрямованих на забезпечення збалансованого економічного, соціального та політичного розвитку в межах просторово-територіальної організації держави. Її ключовим завданням є подолання регіональних диспропорцій,

стимулювання розвитку громад, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян незалежно від місця проживання.

У контексті глобалізаційних процесів поняття «регіон» набуває нового змісту – як ієрархічна складова національного простору та водночас автономна система зі специфічними горизонтальними зв'язками. В сучасному науковому дискурсі регіони розглядаються як осередки взаємопроникнення економічних, політичних, соціальних, культурних та інформаційних процесів, що формують інтегральну регіональну ідентичність і впливають на якість життя населення.

На думку Г. Шамборовського «Сучасне розуміння змістового наповнення поняття «регіон» відображено у прийнятій у ЄС дефініції сталого розвитку регіону (Sustainable Development), який означає такий соціально-економічний розвиток, коли настає процес інтегрування політичної, економічної та соціальної діяльності при збереженні природної рівноваги і розвитку основних природних процесів із метою забезпечення основних потреб кожної суспільної групи або громадян як сучасних, так і усіх наступних поколінь» [2, с. 12].

Ми вважаємо, що Г. Шамборовський у своїй роботі робить акцент на інтегрованому підході до сталого розвитку регіону, де політична, економічна та соціальна діяльність взаємодіють в гармонії з природним середовищем. Такий підхід, на нашу думку, є цілком релевантним у контексті політики ЄС, де принцип сталого розвитку є ключовим орієнтиром усіх рівнів управління. Водночас, він дозволяє розглядати регіон не лише як адміністративну одиницю, а як складну цілісну систему.

Науковці А. Мельник та В. Адамик вважають, що: «На розвиток регіонів та, відповідно, регіональну політику ЄС впливають такі мегатенденції, як: посилення тиску транснаціональних компаній на національні та регіональні ринки, активізація інтеграційних і партнерських відносин між суб'єктами-конкурентами з метою успішного функціонування на ринку; активізація конвергенції традиційних галузей; формування надпотужних корпоративних структур у новій галузевій організації; зростання диспропорцій у концентрації капіталу; зростання проблем конкурентності тощо» [7, с. 61].

В даному контексті вітчизняні науковиці роблять акцент на впливі глобальних мегатенденцій на регіональну політику ЄС, що свідчить про необхідність адаптації регіонів до нових викликів світової економіки. Їхній аналіз є надзвичайно цінним, адже враховує динамічний характер глобалізаційних процесів і трансформацій у сфері конкуренції та корпоративного управління, що безпосередньо впливає на життєздатність регіонів.

Інша науковиця, яка вивчає проблематику даної тематики, О. Челак у своїй науковій роботі наголошує на тому, що: «Регіональна політика – це сфера діяльності з управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни у просторовому, регіональному аспекті, тобто пов'язану зі взаємовідносинами між державою і районами, а також районами між собою» [3, с. 214].

Ми вважаємо, що саме О. Челак змогла більш чітко охарактеризувати дане питання, запропонувавши системне бачення регіональної політики як інтегрованої частини державного управління. Її підхід підкреслює важливість територіального балансу та взаємозв'язків між державним центром і регіонами, що є актуальним у контексті децентралізації та політичної консолідації.

Однак, на думку Є. Качмарського: «В Європейському Союзі вважається, що нерівномірний економічний розвиток регіонів дуже послаблює інтеграційні процеси, тому управління розвитком регіонів має вирішувати такі завдання: налагоджувати соціально-економічний розвиток відсталих регіонів та запобігати появі нових диспропорцій у регіональному розвитку [4, с. 70].

З огляду на більш глибокий аналіз регіональна політика має не лише стимулювати розвиток громад, а й упереджувати виникнення нових диспропорцій. Такий підхід повністю корелює з принципами когезійної політики ЄС, яка спрямована на зменшення відмінностей у рівнях добробуту між регіонами та забезпечення єдності всередині спільного європейського простору.

Цей підхід є надзвичайно важливим для України як держави, що прагне інтегруватися до європейського політичного та економічного простору. Урахування досвіду ЄС у питаннях вирівнювання регіонального розвитку дозволяє виробити більш ефективні підходи до реалізації національної регіональної політики в умовах внутрішніх диспропорцій, посилені війною, демографічними викликами та економічною нестабільністю.

Саме тому Є. Качмарський наголошує на тому, що: «В Європейському Союзі можливо виокремити такі засади державного управління регіональним розвитком:

- 1) в управлінні регіональним розвитком національний уряд здійснює керівництво загальнодержавними справами, вирішення яких регіональній владі не під силу і відповідно знаходиться поза межею її компетенції;

- 2) регіональна політика є частиною політики розвитку;

- 3) регіональна політика тісно пов'язана із просторовою політикою уряду та місцевих органів влади;

4) просторова політика має бути складовою довготривалої стратегії розвитку держави, а регіональна політика також стосується середньотермінових стратегічних завдань;

5) поступово в ході процесу децентралізації головна роль управління регіональним розвитком повинна зміщуватися на користь управління регіональним розвитком органами місцевого самоврядування;

6) до компетенції центрального уряду віднесено впровадження національної просторової політики (будівництво інфраструктури, створення збалансованої функціонально-просторової структури держави, балансу навколишнього середовища на державному рівні тощо);

7) секторні політики завжди мають узгоджуватися з державною регіональною та просторовою політиками. [4, с. 70-71].

В даному контексті ми бачимо комплексний, багаторівневий та збалансований підхід до досліджуваної тематики, який відображає важливість взаємодії між національним урядом, регіональними та місцевими органами влади, а також потребу в координації просторової, регіональної та секторної політик.

Продовжуючи свою думку, дослідник Г. Шамборовський у своїх наукових роботах вважає, що: «Складовими частинами регіональної політики є:

1. Економічна політика, сутність якої полягає у забезпеченні можливостей для самостійного розвитку регіонів на умовах самофінансування та самозабезпечення.

2. Соціальна політика спрямована на забезпечення зростання рівня добробуту населення, рівних прав і можливостей громадян щодо вибору місця проживання, працевлаштування і соціальний захист.

3. Науково-технічна політика визначає пріоритети щодо вдосконалення та розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в регіоні.

4. Екологічна політика – її основною метою є оздоровлення довкілля.

5. Демографічна політика спрямована на гальмування депопуляційних процесів і деструктування населення.

6. Гуманітарна політика, спрямована на духовний розвиток суспільства, його моральний та фізичний стан на регіональному рівні.

7. Національна політика, спрямована на забезпечення конституційних, політичних, економічних, соціальних тощо прав громадян незалежно від національності та віросповідання.

8. Зовнішньоекономічна політика, основною метою якої є забезпечення умов для активізації підприємництва, формування ринкової

інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, нарощування експортного потенціалу регіону.

9. Управлінська політика, яка стосується створення єдиної системи регіонального управління, що відповідає завданням регіонального розвитку» [2, с. 214-215].

Отже, кожна складова регіональної політики, на якій акцентує увагу Г. Шамборовський, виділяє певні ключові аспекти, які спрямовані на забезпечення стійкості, розвитку та покращення добробуту регіонів шляхом реалізації конкретних завдань, таких як: самостійний розвиток, соціальний захист, інноваційна діяльність, оздоровлення довкілля, боротьба з депопуляцією, духовний розвиток, дотримання прав громадян, залучення інвестицій і створення ефективної системи управління. Це дає можливість регіонам адаптуватися до викликів і забезпечувати сталий розвиток.

Як бачимо, метою регіональної політики є зменшення диспропорції між рівнем розвитку різних регіонів, стимулювання економічного зростання, інновації, зайнятості, соціальної інтеграції та екологічної збалансованості. Вона особливо важлива в умовах розширення ЄС на Схід, де виникає потреба у вирівнюванні рівнів розвитку «старих» та «нових» членів Європейського Союзу. А основами регіональної політики є: підтримка менш розвинених регіонів; стимулювання трансформації регіональних економік; розвиток інфраструктури, цифровізації, інновацій; посилення соціальної згуртованості та ринку праці; зміцнення місцевого самоврядування та багаторівневого управління.

На нашу думку, з огляду на вимоги ЄС щодо інтеграції України в європейський простір, актуальність формування ефективної регіональної політики в країні значно зростає. Реальні кроки у цьому напрямі були здійснені в рамках адміністративно-територіальної реформи та децентралізації, розпочатої в 2014–2015 роках. У цьому контексті особливої ваги набуває ідея сталого розвитку, яка в європейській практиці передбачає гармонізацію політичних, економічних і соціальних процесів на основі збереження природного середовища і забезпечення потреб як нинішніх, так і майбутніх поколінь.

Особливості української регіоналістики відобразили у своїх працях такі науковці, як: Є. Кіш, О. Вишняков та Л. Лендзел, які зазначили, що: «Суть адаптації європейської регіональної політики для України визначається у чіткому застосуванні принципів цієї політики. У зв'язку з цим важливого значення набуває необхідність розроблення науково обґрунтованої комплексної Концепції регіональної політики України» [5, с. 32].

Проведений нами науковий аналіз засвідчує, що регіональна політика має комплексний характер і виступає не лише важливим інструментом

внутрішньої державної політики, а й засобом досягнення стратегічних цілей інтеграції, модернізації та сталого розвитку. Її ефективна реалізація потребує системного підходу, міжрівневої взаємодії, послідовності у прийнятті рішень та широкого залучення суб'єктів публічного управління.

Як зазначають А. Кравець та І. Астахов «Регіональний розвиток будь-якої країни є пріоритетом державної політики, адже сталий розвиток регіонів є запорукою стабільності держави загалом» [8, с. 44].

Варто зазначити, що в сучасних умовах, особливо гібридних викликів (війна, дезінформація, політична фрагментація) регіональна політика, на наш погляд, має набувати пріоритету безпекового виміру – маєтсья на увазі політика згуртованості, комунікаційної стабільності та стратегічного прогнозування.

Одним із ключових документів, що закріплює принципи цієї політики, є Договір про функціонування ЄС (ст. 174–178), у якому зазначено, що ЄС має сприяти «гармонійному розвитку всієї спільноти, зміцнюючи її економічну, соціальну та територіальну згуртованість» [9].

Таким чином, пропонуємо розглянути основні етапи розвитку регіональної політики ЄС з урахуванням впливу на держави Східної Європи та перспективи й актуальність для України.

Етап / Роки	Сутність етапу	Вплив на країни Східної Європи	Актуальність для України
1975–1988	Початок формування регіональної політики та створення Європейського фонду регіонального розвитку (EFRR)	У цей період країни Східної Європи були поза межами політик ЄС через існування «залізної завіси»	Показує, як ЄС ще з 1970-х почав приділяти увагу регіональним дисбалансам, у зв'язку з чим Україні варто врахувати довгостроковість підходу
1989–2004	Інтеграція країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ); Програма PHARE, SAPARD, ISPA	Допомога в адаптації до стандартів ЄС, підтримка інституційних реформ, регіонального розвитку, управління проектами	Підготовчі програми довели свою ефективність, а Україні потрібно залучитися підтримкою щодо інституційної готовності до такого ж фінансування

2004–2013	Розширення ЄС на Схід (Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія та ін.); повноцінна участь нових членів у політиці згуртованості	Масштабна фінансова підтримка (кошти згуртованості, структурні фонди), розвиток прикордонної та регіональної інфраструктури	Варто враховувати досвід Польщі як моделі трансформації регіонів щодо політики згуртованості
2014–2020	Фокус на «розумному зростанні» (smart growth), інноваціях, малому та середньому бізнесі, енергоефективності	Посилення участі країн Східного партнерства через програму ENI, регіональні ініціативи, програми технічної допомоги	Для України це акцент на децентралізацію, розширення міжнародної технічної допомоги та розвиток регіональних стратегій
2021–2027	Орієнтація на Зелену Угоду (Green Deal), цифрову трансформацію, зміцнення стійкості та згуртованості	Нові можливості участі в Програмі INTERREG, підтримка регіонів у рамках інструменту NDICI та плану реконструкції для України	Україні важливо інтегрувати цілі сталого розвитку, цифрової інфраструктури та трансферу європейських практик на регіональний рівень
2022–дотепер	ЄС створює механізми підтримки постраждалих регіонів України після повномасштабного вторгнення РФ, зокрема, це ініціатива Ukraine Facility	ЄС адаптує свою регіональну політику до викликів війни та фокусується на гуманітарній, соціальній, інфраструктурній підтримці	Необхідність створення чіткої моделі участі України у регіональній політиці ЄС, підготовка регіонів до післявоєнної інтеграції та відбудови

Дана таблиця демонструє динаміку розвитку політики згуртованості ЄС та поступовий перехід від допомоги до інтеграції. Порівняння з державами ЦСЄ дозволяє побачити реалістичні перспективи для України за умови відповідних інституційних, правових та стратегічних змін.

Регіональна політика ЄС спрямована на зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості та має основні фінансові інструменти підтримки регіонального розвитку, зокрема такі як: Європейський фонд регіонального розвитку (EFRD), який сприяє скороченню відставання в розвитку регіонів, які мають труднощі; Європейський соціальний фонд (ESF), який, переважно, орієнтований на підвищення зайнятості, соціальну інтеграцію, боротьбу з бідністю, розвиток людського капіталу; Фонд згуртованості (Cohesion Fund) – використовується для великих інфраструктурних проєктів (транспорт, екологія), переважно в нових країнах-членах тощо.

Варто зазначити, що у новому бюджетному періоді 2021-2027 рр. значну роль відіграє Інструмент з відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility), спрямований на подолання наслідків пандемії та цифрову й зелену трансформацію, що також позитивно впливає на регіональний розвиток країн ЄС [10].

Для України регіональна політика ЄС слугує зразком для розробки власної моделі збалансованого територіального розвитку у межах Східного партнерства та майбутньої інтеграції до ЄС. Саме тому Україна має можливість адаптувати певні методи програмування політики розвитку регіонів; залучити досвід структурних перетворень та децентралізації; поступово інтегруватися в механізми міжрегіонального співробітництва (наприклад, INTERREG — серія програм для стимулювання співпраці між регіонами в Європейському Союзі та за його межами, які фінансуються Європейським фондом регіонального розвитку); посилити інституційну спроможність регіонів для майбутнього участі у фондах ЄС.

Доречним, на наш погляд, є застосування терміну «резильєнтність», який має багато значень і використовується в різних сферах науки та на практиці. Але у політології «резильєнтність» є ключовим поняттям, яке застосовується для оцінки стійкості політичних систем та їх здатності адаптуватися до кризових ситуацій, змін та викликів. Це поняття практикується, переважно, для аналізу ефективності державного управління, стійкості демократичних інститутів та їх здатності протистояти дестабілізуючим факторам, таким як економічні кризи, соціальні конфлікти або зовнішні загрози.

Наприклад, політична резильєнтність може стосуватися здатності урядів швидко реагувати на виклики глобалізації чи зміни клімату, підтримуючи стабільність і розвиток держави. Також резильєнтність може позначати здатність політичних інститутів захищати свої основоположні цінності та права громадян навіть в умовах турбулентності.

Як зазначає А. Перфільєва стосовно поняття «турбулентність», то воно «є ширшим за замістом і включає у себе феномени ризиків, небезпек, загроз» [11, с. 81].

У регіональній політиці термін «резильєнтність» використовується для аналізу здатності регіонів адаптуватися до економічних, соціальних чи екологічних змін і викликів, зберігаючи стабільність і сприяючи сталому розвитку та може застосовуватися для оцінки спроможності регіонів ефективно використовувати наявні ресурси, реагувати на кризи та підтримувати високий рівень життя мешканців.

Ми вважаємо, що основними напрямками регіональної політичної резильєнтності є:

Економічна резильєнтність, тобто здатність регіонів відновлюватися після економічних криз, створювати нові робочі місця та залучати інвестиції.

Соціальна резильєнтність, яка допомагає посилити соціальну згуртованість, надати підтримку рівного доступу до послуг та захисту вразливих груп населення.

Екологічна резильєнтність?адаптація регіонів до наслідків зміни клімату, зменшення екологічних ризиків і впровадження «зелених» ініціатив.

О. Пахненко у своєму дослідженні робить наголос на сутності та змісті резильєнтності громад та зазначає, що: «Включення моделі резильєнтності починається із суттєвого порушення відносно стабільного порядку функціонування громади внаслідок реалізації певного фактору ризику. Як приклад, таким фактором може бути стихійне лихо, політична криза, техногенна аварія, епідемія хвороби тощо. Фактори ризику, з одного боку, активізують захисну реакцію громади, що підтримується її сильними сторонами, але з іншого боку – посилюють негативний прояв її слабких сторін (факторів вразливості). Отже, третім етапом є взаємодія між захисними факторами та факторами вразливості, що виникли як реакція на певну шоківу, надзвичайну подію. І результатом цієї взаємодії може бути або резильєнтність громади – її адаптація та відновлення до початкового або нового стабільного стану, або дезадаптація з подальшим поглибленням кризових явищ у цій громаді» [6, с. 3].

Безумовно, резильєнтність громади проявляється у її здатності адаптуватися до шоківих подій та є результатом цієї адаптації й залежить від взаємодії між захисними факторами громади та її вразливостями.

Ми вважаємо, що поняття «регіональної політичної резильєнтності» (стійкості) це – здатність регіональних політик адаптуватися до криз

(війна, демографічна криза, енергетичні виклики) з пропозицією індикаторів для її оцінювання.

У політиці ЄС поняття «resilience» (резильєнтність) активно розвивається з 2016 року, особливо після ухвалення Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy, де резильєнтність визначено як: «Здатність держав та суспільств витримувати стрес і адаптуватися до змін без втрати стабільності» [12].

Однак, поняття політичної регіональної резильєнтності ще не стало окремим об'єктом системного дослідження в даному напрямку.

Таким чином, ми вважаємо, що регіональна політична резильєнтність — це спроможність регіональних політичних систем таких країн як ЄС та України підтримувати демократичну сталість, адаптивність і довіру громадян у відповідь на міграційні кризи (як у прикордонних регіонах Польщі, Угорщини), інформаційні атаки (зокрема в країнах Балтії), війну (як у випадку України).

Адже, на нашу думку, для ЄС — це потенціал для перегляду підходів до згуртованості, де стійкість політичної системи має враховувати не лише адміністративні або економічні параметри, а гнучкість, демократичність і легітимність локальних інституцій. А для України даний концепт може стати орієнтиром для адаптації європейських політик до власного контексту — з урахуванням поствоєнної відбудови, зміцнення місцевого самоврядування та протидії гібридним загрозам.

Якщо ми візьмемо для порівняння такі країни, як Польща та Румунія, то, як бачимо на практичному досвіді, саме Польща продемонструвала високий рівень ефективності використання європейських фондів, реалізувавши системні зміни в управлінні регіональним розвитком. А Румунія, незважаючи на початкові труднощі, змогла адаптуватися до вимог ЄС і перетворила свої периферії на точки зростання.

Хочемо нагадати, що починаючи з 2004 року, коли Польща стала членом Європейського союзу та майже одразу перетворилась на одного з головних отримувачів коштів структурної та регіональної політики ЄС. За цей час вона стала прикладом ефективного використання коштів регіональної політики, адже за періоди з 2007 до 2020 року країна отримала понад 164 млрд євро, які витратила на впровадження нової моделі децентралізованого управління регіональним розвитком та значне покращення інфраструктури, транспорту, екології, інновацій, зокрема, наприклад, впровадження IT та Smart-регіону, тобто «розумного міського управління» у Любліні та розвиток технопарків та регіональних центрів інновацій у Вроцлаві та Кракові.

Своєю чергою, Румунія вступила до ЄС у 2007 році. На початку шляху вона мала високі міжрегіональні диспропорції, слабкі інституції та проблеми з освоєнням єврофондів. Проте, завдяки структурним реформам та підтримці ЄС, упродовж 2014–2020 років вона змогла суттєво покращити ефективність впровадження регіональної політики. Тим самим Румунія зробила поступовий прорив у розвитку периферійних регіонів. Ми вважаємо, що основними досягненнями цієї країни є запровадження програм «Regio» (Регіональний оперативний план) та розвиток культурного й історичного туризму (відновлення замків, монастирів, туристичної інфраструктури).

Досвід Польщі та Румунії, які ми взяли для прикладу, є надзвичайно цінними для України, яка стоїть на порозі євроінтеграції й відбудови зруйнованих регіонів. Ми вважаємо, що їхні практики у подальшому мають бути предметом порівняльного аналізу для наукових досліджень.

Як відомо, у 2022 році розпочався новий етап у відносинах Києва і Брюсселя — Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, який «матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів... Але широкомасштабна війна, розв'язана росією проти України, змінила картину світу, зумовила низку ризиків і загроз, спричинила турбулентні процеси в політичному, економічному та безпековому середовищах...» [13, с. 4-5].

Колектив авторів Богданович Г.О., Бузаров А.І., Додонов Р.О., Крисаченко В.С. та Сорочук Л.В. у своїй монографії «Україна: духовно-практичні виміри євроінтеграції» зауважують та наголошують на тому, що: «Кардинальні трансформації, які переживає сучасне українське суспільство в умовах повномасштабної агресії рф проти України та набуття нею статусу кандидата в ЄС, потребують належного, глибинного і всебічного аналізу стратегій гуманітарного розвитку України, реалізації євроінтеграційного вектору її розвитку» [14, с. 5].

Але нас більше цікавить питання щодо розширення ЄС, зокрема, з урахуванням прийняття України в майбутньому, яка може стати частиною нової конфігурації регіонального простору ЄС.

Ми вважаємо, що приєднання України до Європейських країн, поперше, дозволить розширити Східний фланг ЄС та дозволить сформувати нову геополітичну «східну вісь» ЄС, зокрема на Чорноморському просторі. По-друге, Україна може активно формувати нову регіональну політику, базуючись на власних потребах і досвіді. По-третє, можливість впровадження регіональних стратегій розвитку.

Таким чином, на нашу думку, необхідно запровадити нову типологію регіонів України на основі політико-економічної активності громадян, що дозволить точніше сформулювати цілі регіональної політики, враховуючи не лише соціально-економічні, а й суспільно-політичні параметри (такі як: участь у виборах, ініціативність громад, запити на публічні політики тощо).

Так, наприклад, у сучасних умовах реформ децентралізації та впливу війни на традиційні підходи до типологізації регіонів (за економічними показниками або індексами людського розвитку) вже не відображається повнота реальної динаміки регіонального розвитку. Громадянська активність, локальні ініціативи, участь у публічному житті та економічна мобільність стали критичними чинниками впливу на успішність громад. Проте, в науковому дискурсі залишається недостатньо розробленим підхід, який би поєднував політичну участь та економічну активність населення як інтегровану ознаку для регіональної типології. Мається на увазі кількість громадських ініціатив і проєктів, підтриманих місцевими бюджетами, а також активність участі громадян у бюджетах участі, форумах, слуханнях тощо.

Нами запропоновано новий підхід типології для дослідження регіонального розвитку з урахуванням матриці класифікації регіонів, зокрема:

1. Політико-економічно активні регіони, які містять високі показники за всіма параметрами (наприклад, Львівська, Тернопільська, частково Вінницька області).

2. Політично активні, але економічно пасивні регіони, які відображають потужну громадянську мобілізацію при недостатній економічній динаміці (наприклад, Чернігівщина, частина Полтавщини).

3. Економічно активні, але політично інертні регіони, направлені на економічну складову та бізнес, але мають низьку участь громадян у прийнятті рішень (наприклад, Закарпаття, частково Одещина).

4. Інертні регіони, які мають переважно слабкі показники як політичної, так і економічної активності (частина східних та південних регіонів у прифронтовій зоні).

Таким чином, ми пропонуємо наукову новизну з урахуванням типологічних відмінностей кожного регіону на прикладі України. Дана типологія вперше відображає інтеграцію політичної та економічної активності громадян в єдину аналітичну категорію та дає змогу прогнозувати ефективність регіональної політики на рівні окремих територій. Ми вважаємо, що дана матриця класифікації регіонів відкриває перспективи для індивідуалізації державних програм підтримки регіонів.

У Європейському Союзі типологізація регіонів є ключовим інструментом для розподілу структурних фондів (зокрема, Європейського фонду

регіонального розвитку та Фонду згуртованості). Однак, традиційно вона базується на економічних критеріях (передусім, ВВП на душу населення, рівень зайнятості, інноваційна спроможність, індекси конкурентоспроможності та людського розвитку).

Попри значний досвід ЄС у розподілі фінансових ресурсів за економічними показниками не враховує достатньою мірою те, як громадянська активність та публічна участь впливають на ефективність використання ресурсів та якість реалізації політик на місцевому рівні. Регіони з подібними рівнями доходу можуть кардинально відрізнятись за рівнем залученості громадян до формування політик, інноваційності локальних ініціатив чи розвитку соціального капіталу.

Таким чином, запропонована нами типологія поєднує показники політичної активності (виборча участь, локальна демократія, кількість ГО) та економічної активності населення (рівень підприємництва, зайнятість, локальні інвестиції), яка може стати доповненням до європейських інструментів оцінювання регіонального потенціалу.

Висновки

Регіональна політика ЄС — це потужний механізм вирівнювання територіального розвитку. Для України вивчення цього досвіду є надзвичайно актуальним у контексті післявоєнної відбудови, децентралізації та інтеграції до європейського простору згуртованості.

Європейський досвід Польщі та Румунії демонструє, що регіональна політика ЄС за наявності політичної волі, інституційної спроможності та стратегічного бачення може стати дієвим інструментом трансформації. Україна, яка нині активно впроваджує реформу децентралізації та прагне до європейських стандартів, усе ще потребує практичного досвіду в розбудові ефективного регіонального управління, удосконалення законодавчої бази, підготовки професійних кадрів та посилення спроможності територіальних громад, аби адаптувати європейські підходи до національних умов і сформулювати зрозумілу стратегію розвитку.

Таким чином, запропоноване нами дослідження щодо типології регіонів України на основі політико-економічної активності громадян та регіональної стійкості не лише відповідає сучасним викликам, а й формує наукову базу для ефективної регіональної політики в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення.

Список посилань

1. Лендъел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. Київ: Логос. 2000. С. 87–93.
2. Шамборовський Г. О. Регіональна політика Європейського Союзу. Київ: Знання, 2011. 187 с.
3. Челак О. Регіональна політика як складова державної політики сучасних країн. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 56. С. 211-218.
4. Качмарський Є. Регіональна політика України: європейський досвід та вітчизняні реалії. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2024. № 44. 69-73. <https://modecon.mnau.edu.ua> <https://modecon.mnau.edu.ua>
5. Кіш Є., Вишняков О., Лендъел Л. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. Київ: Логос. 2000. 224 с.
6. Пахненко О. Сутність та складові резильєнтності громад в контексті Covid-19. Економіка та суспільство. Випуск №39. 2022. 14 р. <https://s31207.pcdn.co/wp-content/uploads/2019/08/Definitions-of-community-resilience.pdf> <https://s31207.pcdn.co/wp-content/uploads/2019/08/Definitions-of-community-resilience.pdf>.
7. Мельник А., Адамик В. Регіональна політика ЄС та України в умовах поглиблення суперечностей глобалізації. Журнал Європейської економіки. Том 12. № 1. 2013. С.57-78.
8. Кравець А., Астахов І. Регіональна політика України: проблеми та перспективи. Політичне життя. 2023. №4. С.44-51.
9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
10. The Recovery and Resilience Facility. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en

11. Перфільєва А. Концепція турбулентності в політичній науці. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. 2020. Вип. 22. С. 78-82.
12. Patryk Pawlak. A global strategy on foreign and security policy for the EU Briefing. European Parliamentary Research Service. 2017. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599316/EPRS_BRI%282017%29599316_EN.pdf https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599316/EPRS_BRI%282017%29599316_EN.pdf
13. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова 2022. №1?2 (187?188). https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187?188_2022_ukr_full.pdf https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187?188_2022_ukr_full.pdf
14. Україна: духовно-практичні виміри євроінтеграції. Колективна монографія. Крисаченко В.С., Богданович Г.О., Бузаров А.І., Додонов Р.О., Сорочук Л.В. Київ: НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка. 2025. 216 с.

References:

1. Lendel, M. (2000). Instytutsiinyi mekhanizm realizatsii rehionalnoi polityky v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy. Rehionalna polityka v krainakh Yevropy. Uroky dlia Ukrainy. K.:Lohos, 87–93 [in Ukrainian].
2. Shamborovskyi, H. (2011). Rehionalna polityka Yevropeiskoho Soiuzu. K.: Znannia, 187 [in Ukrainian].
3. Chelak, O. (2015). Rehionalna polityka yak skladova derzhavnoi polityky suchasnykh krain. Aktualni problemy polityky, 56, 211?218 [in Ukrainian].
4. Kachmarskyi, Ye. (2024). Rehionalna polityka Ukrainy: yevropeyskyi dosvid ta vitchyzniani realii. Modern Economics, 44, 69?73. <https://modecon.mnau.edu.ua> <https://modecon.mnau.edu.ua>
5. Kish, Ye., Vyshniakov, O. & Lendel, L. (2000). Na shliakhu do Yevropy. Ukrainskyi dosvid yevrorehioniv. Kyiv: Lohos, 224 [in Ukrainian].
6. Pakhnenko, O. (2022). Sutnist ta skladovi rezyliientnosti hromad v konteksti Sovid-19. Ekonomika ta suspilstvo, 39, 14. <https://s31207.pcdn.co/wp-content/uploads/2019/08/Definitions-of-community-resilience.pdf> <https://s31207.pcdn.co/wp-content/>

- uploads/2019/08/Definitions-of-community-resilience.pdf [in Ukrainian].
7. Melnyk, A. & Adamyk, V. (2013). Rehionalna polityka YeS ta Ukrainy v umovakh pohlyblennia superechnosti globalizatsii. Zhurnal Yevropeiskoi ekonomiky, 12, 1, 57?78 [in Ukrainian].
 8. Kravets, A. & Astakhov, I. (2023). Rehionalna polityka Ukrainy: problemy ta perspektyvy. Politychne zhyttia, 4, 44?51 [in Ukrainian].
 9. Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu z protokolamy ta deklaratsiiamy. (2010). Ofitsiyni visnyk Yevropeiskoho Soiuzu, C 83/3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text [in Ukrainian].
 10. The Recovery and Resilience Facility. (2024). https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en
 11. Perfilieva, A. (2020). Kontseptsiia turbulentnosti v politychnii nautsi. Litopys Volyni, 22, 78?82 [in Ukrainian].
 12. Pawlak, P. (2017). A global strategy on foreign and security policy for the EU Briefing. European Parliamentary Research Service. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599316/EPRS_BRI%282017%29599316_EN.pdf https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599316/EPRS_BRI%282017%29599316_EN.pdf.
 13. Ukraina na shliakhu do YeS: realii i perspektyvy. (2022). Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova, 1?2, 187?188 [in Ukrainian].
 14. Krysachenko, V., Bohdanovych, H., Buzarov, A., Dodonov, R. & Sorochuk, L. (2025). Ukraina: dukhovno-praktychni vymiry yevrointehratsii. Kolektyvna monohrafiia. Kyiv: NDI ukrainoznavstva KNU imeni Tarasa Shevchenka, 216 [in Ukrainian].

Anastasia Kravets

*Doctor of Political Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of History and Political Theory
National Technical University "Dnipro Polytechnic" (Dnipro, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0003-2433-5836>
e-mail: kravets.anastasiya@gmail.com*

Iryna Tsurkanova

*Candidate (PhD) of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of History and Political Theory
National Technical University "Dnipro Polytechnic" (Dnipro, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-7152-4448>
e-mail: irina1987b@i.ua*

**THE IMPACT OF EU REGIONAL POLICY ON EASTERN
EUROPEAN COUNTRIES: DEVELOPMENT PROSPECTS FOR
UKRAINE**

Abstract

The article examines the impact of the European Union's regional policy on Eastern European countries with an emphasis on comparing EU member states (Poland, Romania) and Eastern Partnership countries (in particular, Ukraine). The mechanisms through which regional policy contributes to socio-economic development and integration processes are analysed. Particular attention is paid to the opportunities and challenges for Ukraine, which is on the path to EU membership. The authors formulate practical recommendations based on the experience of Eastern European countries that have already adapted regional development policy in accordance with European standards.

This topic and its research are relevant in view of Ukraine's strategic course for joining the EU. The experience of regional policy shows how even after radical transformations, countries can achieve success provided that policies are properly adapted. In the context of decentralization, the growing role of communities and the need for national cohesion in times of war, this topic

acquires not only scientific but also practical importance. Its interdisciplinary (politics, management, regional studies, economics) also contributes to integration into the international scientific discourse, which has a positive impact on globalization.

The relevance of borrowing the best practices of the EU to increase the regional resilience of Ukraine against the background of security and economic challenges caused by the full-scale military aggression of the Russian Federation is substantiated. The study proposes a new approach to the typology of regional development using the classification matrix of regions taking into account the concept of «regional political resilience». A review of the modern scientific discourse on the definition of the concept of «region», its role in the national space and in the context of globalization is conducted. The approaches of domestic and foreign scientists to the assessment of regional policy are analysed.

Keywords: regional policy, European Union, Eastern Europe, integration, Ukraine, regional political resilience.

Стаття надійшла до редакції 17.03.25

© Кравець А Ю., Цурканова І. О., 2025